
UDK 811.163.42'367.626.8

811.112.2'367.628.8

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 3. IX. 2008.

Senka MARINČIĆ

Filozofski fakultet u Mostaru

POVRATNA ZAMJENICA KAO ZAMJENICA IDENTITETA U NJEMAČKOME I HRVATSKOM JEZIKU

Sažetak

Sukladno svojim sintaktičkim funkcijama, kao i teoriji valentnosti, povratna zamjenica kao dopuna glagolu u njemačkome i hrvatskom jeziku javlja se kao zamjenica identiteta i kao predikatna zamjenica. Povratna zamjenica kao predikatna zamjenica u pravih povratnih glagola uvijek je sastavnica predikata i kao takva semantički je irelevantna za sintaktičku analizu. Za razliku od nje povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u nepravim povratnih glagola ima semantičku vrijednost u rečenici i kao takva privlači lingvističko zanimanje. Razlikovanje zamjenice identiteta i predikatne zamjenice bitno je i sa sintaktičkoga stajališta: konkurentnost između zamjenice identiteta i osobne zamjenice može nastati u određenim sintaktičkim uvjetima (npr. u infinitivnoj i participnoj rečenici) samo ako je povratna zamjenica zamjenica identiteta. Ovaj rad kontrastivno analizira morfološke, semantičke i sintaktičke osobitosti povratne zamjenice koja se pojavljuje kao zamjenica identiteta u nepravim povratnih glagola u njemačkome i hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *povratni glagol, pravi povratni glagol, nepravi povratni glagol, povratna zamjenica, zamjenica identiteta, predikatna zamjenica.*

Uvod

Tradicionalne njemačke i hrvatske gramatike povratnoj zamjenici posvećuju iznimno malo prostora, obrađuju ih šturo ili uopće ne daju njezinu definiciju.¹ Naime, većina se gramatika u svojim definicijama ograničuje samo u odnosu na subjekt, i to u čisto semantičkome pogledu, što i danas prevladava u školskim gramatikama, bez obzira što su neke definiranje proširile i na njezine referencijalne odnose, primjerice u infinitivnim i participnim konstrukcijama. U duhu su tradicionalne gramatike istraživani samo sintaktičko-referencijalni odnosi povratne zamjenice neovisno o tome je li riječ o njoj kao zamjenici identiteta ili predikatnoj zamjenici. Lingvistička su istraživanja pokazala da se mora jasno razlikovati povratna zamjenica koja kao sastavni dio predikata ne ostvaruje svoj semantički prinos tijekom rečenice, odnosno predikatna zamjenica, i povratna zamjenica koja ostvaruje vlastiti semantički prinos tijekom rečenice, odnosno zamjenica identiteta.²

Kao pokušaj u poboljšavanju definicije povratne zamjenice svakako treba spomenuti Paula Bauera koji je nastojao pokazati konzekventnu razliku između neobvezatne i obvezatne povratne zamjenice, između zamjenice identiteta i predikatne zamjenice, odnosno između nepravih i pravih povratnih glagola.³ Glede termina *zamjenica identiteta* i *predikatna zamjenica* treba napomenuti da ih tradicionalna gramatika ne poznaje.

-
- 1 Više o tome u: S. MARINČIĆ, *Povratna zamjenica kao dopuna glagolu u njemačkom i u hrvatskom jeziku (Kontrastivna analiza)*, doktorski rad, Zagreb, 2007., str. 23-33 i 189-190.
  - 2 Budući da se u njemačkome jeziku povratnom zamjenicom najviše bavio Manfred Bierwisch, treba spomenuti njegovo shvaćanje da se svi povratni glagoli u sintaktičkome smislu ponašaju isto (*sich* kao akuzativni objekt) te da je razlikovanje povratnih (misli se na prave povratne) i nepravih povratnih glagola samo semantički opravdano i kako povratni glagoli ne prave pasiv, što naravno nije točno. Usp. M. BIERWISCH, *Grammatik des deutschen Verbs*, Studia Grammatica II, Akademie Verlag, Berlin, 2. Auflage, 1965., str. 46.
  - 3 Detaljnije u: P. BAUER, *Die Definition des Reflexivpronomens im Deutschen: Ein Problem der Referenzidentität*, Universite Catholique de Louvan, Faculte de Philosophie et Lettres, 1973., str. 34. Inače, izraz *Identitätspronomen* prvi je uporabio Max Deutschbein 1948. godine u *Grammatik der englischen Sprache auf wissenschaftlicher Grundlage*, str. 150. *Zamjenica identiteta* i *predikatna zamjenica* naš su prijevod njemačkih pojmova *Identitätspronomen* i *Prädikatspronomen*.

Sukladno teoriji valentnosti povratni se glagoli dijele u dvije skupine, pri čemu je ključni kriterij (ne)zamjenljivost povratne zamjenice:⁴

- a) ako je zamjenljiva, onda se promatra kao dopuna (kleiden - sich / ein Kind kleiden, oblačiti – oblačiti sebe / dijete = zamjenica identiteta u nepravim povratnih glagola)
- b) ako nije zamjenljiva, onda se promatra kao sastavni dio predikata (sich schämen – sramiti se; sich benehmen – ponašati se = predikatna zamjenica u pravim povratnih glagola).

1. Povratni glagoli i povratna zamjenica

U oba jezika povratna se zamjenica povezuje s povratnim glagolima. Međutim, terminologija koja se odnosi na povezanost povratne zamjenice i glagola nije jedinstvena.⁵ Glede terminološke raznolikosti koju susrećemo u vezi s tim glagolima u oba jezika valja reći da se u ovome radu rabe termini *pravi* i *nepravi povratni glagoli*. Također, hrvatski su povratni glagoli (čija podjela inače počiva na semantičkome kriteriju) podijeljeni sukladno sintaktičkomu kriteriju zastupljenome u njemačkim gramatikama tako da njemačkomu pravom povratnom glagolu zapravo odgovara hrvatski nepravi povratni, primjerice *sich schämen – sramiti se* (što držim pravim povratnim glagolom u oba jezika), odnosno njemačkomu nepravom povratnom glagolu odgovara hrvatski pravi povratni, primjerice *sich retten – spasiti se(be)*, što držim nepravim povratnim glagolom u oba jezika.

4 Usp. *Verben in Feldern*, Valenzwörterbuch zur Syntax und Semantik, hrsg. von Helmut Schumacher, Schriften des Instituts für deutsche Sprache, hrsg. von J. Erben – H. Henne – I. Reiffenstein – G. Stickel, Band I, Walter de Gruyter – Berlin – New York, 1986., str. 39-40.

5 Usp. DUDEN, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 4., völlig neu bearb. u. erw. Auflage, hrsg. von Günther Drosdowski u.a., Mannheim – Wien – Zürich, 1984., str. 108 i 110; G. STÖTZEL, *Ausdrucksseite und Inhaltsseite der Sprache: Methodenkritische Studien am Beispiel der deutschen Reflexivverben*, Linguistische Reihe, Band 3, herausgegeben von K. Baumgärtner, P. v. Polenz und H. Steger, Hueber Verlag, München, 1970., str. 165 i 166; M. BIERWISCH, *nav. dj.*, str. 46; S. BABIĆ i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Nacrti za gramatiku, Zagreb, 1991., str. 675-677; E. BARIĆ i dr., *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 231-233; B. BELAJ, "Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku", *Suvremena lingvistika*, svezak 27, br. 51, Zagreb, 2001., str. 3 (str. 1-11).

Unutar njemačkoga zamjениčkog sustava povratne zamjenice nema-ju samostalan sustav, odnosno povratna zamjenica, strogo uzevši, glasi samo *sich* za 3. lice jednine i množine, a za 1. i 2. lice rabe se odgovarajući oblici osobnih zamjenica. Za razliku od njemačkoga u hrvatskom je jeziku prisutna jedina povratna zamjenica, i to *sebe* (duži oblik) i *se* (kraći oblik, samo u genitivu, dativu i akuzativu) za sva lica (njezin kraći oblik). Taj dvojaki oblik njemački jezik ne poznaje. Međutim, u oba je jezika povratna zamjenica neutralna u pogledu roda, tj. ne razlikuje muški, ženski i srednji rod u oba broja:

<i>Ich schäme mich.</i>	<i>Ja se sramim.</i>
<i>Du schämst dich.</i>	<i>Ti se sramiš.</i>
<i>Er, sie, es schämt sich.</i>	<i>On, ona, ono se srami.</i>
<i>Wir schämen uns.</i>	<i>Mi se sramimo.</i>
<i>Ihr schämt euch.</i>	<i>Vi se sramite.</i>
<i>Sie schämen sich.</i>	<i>Oni, one, ona se srame.</i>

Usporedbom njemačkoga i hrvatskog padežnog sustava razvidno je da se povratna zamjenica u oba jezika ne pojavljuje u nominativu (usporedba s njemačkim u vokativu, lokativu i instrumentalu nije moguća zato što njemački padežni sustav ne poznaje te padeže).

2. Uporaba povratne zamjenice

Usmjeravajući radnju povratno na agensa, odnosno na vršitelja radnje, povratne zamjenice u oba jezika obavljaju svoju primarnu zadaću:

*Ich freue **mich** über deinen Erfolg.*   *Ja **se** radujem tvom uspjehu.*
            (= predikatna zamjenica)

*Sie kleidet **sich** schön.*   *Ona **se** oblači lijepo.*
            (= zamjenica identiteta)

Povratne se zamjenice u oba jezika rabe obvezatno (s pravim povratnim glagolima) i neobvezatno (s nepravim povratnim glagolima).⁶

pravi povratni glagoli:

sich freuen / radovati se;

sich benehmen / ponašati se;

nepravi povratni glagoli:

sich waschen / umivati se;

sich helfen / pomoći si.

Tu valja istaći različitu porabu naglašanih i nenaglašanih oblika povratne zamjenice u hrvatskome jeziku. Naime, nenaglašeni oblici rabe se i s pravim povratnim i nepravim povratnim glagolima, npr.:

On se raduje, On se umiva.

Naglašeni se oblici rabe samo s nepravim povratnim glagolima, npr.:

Umio je i sebe i djecu.

Umio je i sebe.

*On raduje sebe. On sebe raduje. Sebe on raduje.

U njemačkome jeziku u oba slučaja bilježimo isti oblik povratne zamjenice zato što on ne raspolaže dvojakim oblicima,⁷ npr.:

Er freut sich.

Er wäscht sich.

Er hat sich und auch die Kinder gewaschen.

3. Nepravi povratni glagoli i zamjenica identiteta

U nepravim povratnim glagolima zorno je izražen sintaktičko-semantički odnos između agensa (vršitelja radnje) i pacijensa (trpitelja radnje). Vršitelj je radnje istodobno i trpitelj radnje ili u sintaktičkome pogledu objekt na koji je usmjerena radnja. Time povratna zamjenica na sebe preuzima funkciju zamjenice identiteta. Pacijens, odno-

6 Povratne zamjenice uporabljene s nepravim povratnim glagolima u oba jezika mogu označivati i uzajamno povratni odnos, no kako povratna zamjenica u tih glagola ne ukazuje na identitet između agensa i pacijensa nego na uzajamno povratno djelovanje najmanje dvaju vršitelja radnje (jednoga na drugoga), ovom analizom one nisu obuhvaćene.

7 Za ilustraciju vidjeti deklinaciju povratnih zamjenica u DUDEN, *nav. dj.*, str. 320 i u gramatici H. GRIESBACH – D. SCHULZ, *Grammatik der deutschen Sprache*, Max Hueber Verlag, München, 1962., str. 128.

sno povratna zamjenica kao zamjenica identiteta može biti istovjetna s agensom u čistom *casus obliquus* ili s prijedlogom, dakle u glagola čija valentnost zahtijeva najmanje dvije dopune i čije značenje dopušta izjednačivanje agensa s pacijensom. Povratna je zamjenica ona koja označuje povratnost:

Er hat sich wirklich geändert. Er hat sich beim Laufen verletzt.
On se doista promijenio. On se ozlijedio pri trčanju.

Kada u rečenici nije prisutno izjednačivanje agensa i pacijensa, tada se kao pacijens, a umjesto zamjenice identiteta, može pojaviti neka druga nominalna fraza, npr. *sich ändern – die Pläne ändern, promijeniti se – promijeniti planove; sich ärgern – die Freunde ärgern, ljutiti se – ljutiti prijatelje; sich entwickeln – die Ideen entwickeln, razvijati se – razvijati ideje; sich kämmen – das Kind kämmen, češljati se – češljati dijete; sich kleiden – das Kind kleiden, oblačiti se – oblačiti dijete; sich opfern – die Freundschaft opfern, žrtvovati se – žrtvovati prijateljstvo; sich verstecken – das Geschenk verstecken, sakriti se – sakriti dar; sich verteidigen – das Land verteidigen, braniti se – braniti zemlju* itd. Razvidno je da je tu riječ o nepravim povratnim glagolima koji se mogu rabiti kao povratni ili nepovratni⁸ (odnosno u semantičkome smislu pravim povratnim – jer se samo u te vrste glagola radnja povratno odnosi na subjekt).

Povratna zamjenica samo u nepravim povratnih glagola⁹ u oba jezika ima vlastito, povratno značenje: *sich waschen – umivati se; sich verletzt – ozlijediti se*. Nepravi se povratni glagoli odvajaju od pravih upravo mogućom supstitucijom zamjenice identiteta, primjerice *Er rettet sich/ihn – On spašava sebe/njega*.

---

8 Takvih je u oba jezika vrlo mnogo, primjerice *Sie wäscht sich / das Kind*. - *Ona se umiva / Ona umiva dijete*. Značenje se glagola *waschen / umivati* nije promijenilo.

9 U pravim povratnih glagola u oba jezika povratna zamjenica nema vlastito značenje nego se promatra kao sastavnica predikata, npr.: *sich freuen – radovati se, sich benehmen – ponašati se*.

4. Sintaktičke funkcije i osobitosti zamjenice identiteta

Zamjenica identiteta ostvaruje sintaktičku funkciju:¹⁰

1) *direktnoga objekta u akuzativu* u oba jezika

(*Sie kleidet sich* – *Ona se oblači* /*Ona oblači sebe*/; *Sie opfert sich für ihre Familie* – *Ona se žrtvuje za svoju obitelj* /*Ona žrtvuje sebe za svoju obitelj*/ itd.)

2) *indirektnoga objekta u dativu* u oba jezika

(*Er baut sich ein Haus* – *On si gradi kuću*; *Ich wasche mir die Hände* – *Perem si ruke*; *Sie reibt sich die Augen* – *Ona si trlja oči* itd.)

3) *objekta u prijedložnome padežu (PP)*, i to u dativu (PP_D) ili akuzativu (PP_A) u oba jezika

(*Sie denkt nur an sich* /PP_A/ – *Ona misli samo na sebe* /PP_A/; *Sie ist außer sich* /PP_D/ – *Ona je izvan sebe* /PP_G/; *Ona razmišlja o sebi* /PP_D/ – *Sie denkt über sich nach* /PP_A/ itd.)

Jednostrano, odnosno samo u hrvatskome zabilježili smo pojavljivajuće zamjenice identiteta kao prijedložnoga objekta u genitivu, lokativu i instrumentalu:

Ona je izvan sebe. (PP_G)
Ona pljuje po sebi. (PP_L)
Ona često priča sa sobom. (PP_I)

te kao indirektnoga objekta u genitivu i instrumentalu:¹¹

On se boji samog sebe. (G)
Ona se kune sobom. (I)

¹⁰ Usp. DUDEN, *nav. dj.*, str. 111. U slučaju uporabe nepravih povratnih glagola s povratnom zamjenicom u genitivu Duden navodi nedosljedne primjere kao što je: *Er ist seiner nicht ganz sicher*, gdje ne možemo govoriti o glagolu u pravome smislu te riječi (*sicher* je pridjev).

¹¹ Budući da povratna zamjenica u genitivu nije samo povratna zamjenica nego može označivati i neku drugu osobu, primjerice *Er erinnert sich seiner* (=seiner selbst i =eines anderen), izostala je usporedba u navedenome padežu, kao i u instrumentalu koji njemački jezik ne poznaje.

Da svaku njemačku konstrukciju nije moguće ekvivalentno transferirati u hrvatski jezik, i obrnuto, zbog razlike u padežnome sustavu, razvidno je i u navedenim primjerima. U kojemu će se obliku povratna zamjenica pojaviti, ovisi o valentnosti, tj. o rekciji glagola; inače se može pojaviti u svim oblicima dopuna: *an sich zweifeln* – *sumnjati u sebe*, *etwas unter sich verteilen* – *podijeliti nešto među sobom*, *etwas in sich einsaugen* – *upiti nešto u sebe*, *etwas auf sich nehmen* – *preuzeti nešto na sebe* itd.

U vezi s dativom u njemačkome bilježimo povratnost gdje su zastupljeni *dativus commodi* i *dativus possessivus*. U tom se slučaju u hrvatskome jeziku rabi enklitički oblik *si* (koji neki hrvatski gramatičari drže neknjiževnim),¹² npr. *sich etwas kaufen*, *sich etwas nehmen*, *sich die Zähne putzen*, *sich die Augen reiben*, *sich den Mantel stauben* itd. Iz primjera je razvidno kako je riječ o dativu s dijelovima tijela, ali i s komadima odjeće.¹³

Usporedimo:

*Sie hat **sich** noch ein Stück Kuchen genommen.*

*Uzela (**si**) je još jedan komad kolača.*

*Was wünscht er **sich** zum Geburtstag?*

*Što (**si**) želi za rođendan?*¹⁴

12 Autori Brabec – Hraste – Živković drže kako enklitički oblik povratne zamjenice *si* u dativu nije književni te da ona nenaglašeni oblik *se* ima samo u akuzativu (gramatika iz 1961., str. 96) za razliku od primjerice Težak – Babić (gramatika iz 1973., str. 358 te iz 2000., str. 126), E. Barić i dr. (gramatika iz 1990., str. 208 te iz 1997., str. 109), S. Babić i dr. (gramatika iz 1991., str. 650), Silić (*nav. dj.*, str. 52) koji bilježe njezine enklitičke oblike i u genitivu, i u dativu, i u akuzativu. Izdvojili smo Maretića jer nije dosljedan samomu sebi. Naime, u gramatici iz 1906. godine na str. 12 navodi enklitički oblik *se* samo u akuzativu, a u izdanju iz 1963., odnosno u *Gramatici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, na str. 189 uz ponovljeni akuzativni enklitički oblik bilježi i dativni. Razvidno je dakle da genitivne oblike ne bilježi nikako. I Maretić, kao i Brabec – Hraste – Živković, preporuča izostavljanje oblika *si* i *sebi*, npr. *Uzmi ovu knjigu* – bolje je, kaže Maretić, negoli *Uzmi **si** (ili **sebi**) ovu knjigu* (*nav. dj.*, 1963., str. 76).

13 Više o tzv. *freie Dative* u: J. BUSCH, *Zur Wortklassenbestimmung der Reflexiva in der deutschen Gegenwartssprache*, Deutsch als Fremdsprache, 9. Jahrgang, Hrsg. Herder-Institut Leipzig, 1972., str. 156.

14 Enklitički su oblici stavljeni u zagradu jer su rečenice i bez njih valjane, a držimo i standardnije. O uporabi navedenih i sličnih glagola bez enklitičkoga oblika *si* vidi u H. LEITNER, *Deutsch-kroatisches Wörterbuch, Verben im Kontext*, 1. Auflage, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

U hrvatskome se pripadanje dijelova tijela subjektu izriče pomoću povratne zamjenice *se* u akuzativu, za razliku od njemačkoga gdje povratna zamjenica *sich* stoji u dativu (*dativus possessivus* = *Pertinenz-dativ*). Riječi je o glagolima tipa *udarati se*, *ubosti se*, *posjeći se*: *sich auf die Brust schlagen* – *udarati se u grudi*; *sich in den Finger stechen* – *ubosti se u prst*; *sich in den Finger schneiden* – *porezati se po prstu*. Za ilustraciju:

*Er hat **sich** auf die Brust geschlagen.* (D)

*Udarao **se** u grudi.* (A)

*Er hat **sich** in den Finger gestochen.* (D)

*Ubo **se** u prst.* (A)

*Sie hat **sich** beim Zwiebelschneiden in den Finger geschnitten.* (D)

*Porezala **se** po prstu kada je rezala crveni luk.¹⁵* (A)

Zamjenica identiteta nepravih povratnih glagola u oba jezika:¹⁶

- može stajati u prednjemu polju

***Sich** kleidet sie.*

***Sebe** oblači.*

- može imati posebnu negaciju

*Sie kleidet **nicht sich**, sondern ihre Tochter.*

*Ne oblači **sebe** nego svoju kćer. ili Oblači **ne sebe** nego svoju kćer.*

- može biti u odnosu koordinacije s nekom drugom zamjenicom ili imenicom

*Sie kleidet **sich** und **ihre** Tochter.*

*Oblači **sebe** i **svoju** kćer.*

¹⁵ Tu se može reći i *Porezala je prst kad je rezala crveni luk.*

¹⁶ Iako Duden navodi da se zamjenica identiteta može i izostaviti u danom slučaju potkrjepljujući to primjerom *Er wäscht sich - Er wäscht*, držimo kako to nije moguće primijeniti kod svakoga nepravog glagola, usp. *Sie kleidet sich - *Sie kleidet. Sie kleidet* gramatički je neispravna rečenica, za razliku od Dudenova primjera, gdje je zapravo s nepovratnim glagolom dana relacija *Er wäscht / Er wäscht Wäsche*; vidi: DUDEN, *nav. dj.*, 1984., 4. izdanje, str. 110. Izostavljanje je zamjenice moguće s obzirom na valentnost glagola *oblačiti*, no pri tome bi govornicima i sugovornicima u razgovoru trebao biti poznat kontekst da bi rečenica bila pravilno shvaćena.

- može biti izostavljena u koordinaciji s nekom drugom zamjenicom ili imenicom¹⁷
Sie kleidete und kämmte sich.
Obukla se i počesljala.
- može se zamijeniti nekom drugom punoznačnom nominalnom frazom
Sie kleidet sich.
Sie kleidet ihre Tochter.
Ona se oblači.
Ona oblači svoju kćer.
- može se za nju postaviti pitanje
Wen kleidet sie? - Sich.
Koga oblači? - Sebe.
- može biti determinirana
Auch sich hat sie gekleidet.
I sebe je obukla.
- može se povezati sa *selbst/sam*
Sie kleidet sich selbst.
Ona se sama oblači. / Ona oblači sama/samu sebe.

Dakle, u oba jezika bilježimo slične uvjete pojavljivanja povratne zamjenice kao zamjenice identiteta uporabljene s nepravim povratnim glagolima, uz važnu napomenu da, za razliku od hrvatskoga, u njemačkome jeziku nisu posvjedočeni naglašeni i nenaglašeni oblici povratne zamjenice.

Povratne zamjenice nemaju uza se pratitelje. Međutim, samo povratna zamjenica kao zamjenica identiteta uporabljena s nepravim povratnim glagolima može pod određenim okolnostima uzeti uza se jednoga pratitelja. U njemačkome je to čestica *selbst*, u hrvatskome kao njezin ekvivalent zamjениčki pridjev *sam* (ako stoji uz naglašeni oblik povratne zamjenice, onda može stajati u padežu u kojemu stoji povratna zamjenica (ali i ne mora, ovisno o značenju), odnosno ako stoji uz njezin ne-

---

17 U navedenim je primjerima razvidna razlika u pogledu mjesta koje zamjenica identiteta zauzima u oba jezika.

naglašeni oblik, onda se ne slaže u padežu s povratnom zamjenicom)¹⁸ te još i *osobno*:

Sie hat sich selbst belogen.

Samu sebe je slagala.

Sich selbst hat er geschadet.

Sebe osobno je oštetio.

Razvidna je razlika u položaju *selbst* i *sebe, osobno*: u njemačkome čestica *selbst* uvijek prati povratnu zamjenicu, a u hrvatskome zamjenički pridjev *sam* dolazi ispred povratne zamjenice (držimo da je moguće i iza nje, npr. *Sebe samu je slagala*), *osobno* najčešće prati povratnu zamjenicu (moguć je položaj i ispred nje bez razlike u značenju, npr. *Osobno sebe je oštetila*). U hrvatskome je moguće da se *sam* i *osobno* pojave zajedno i to samo da bi *selbst* dobio na važnosti: *Samoga sebe osobno je oštetio – Sich selbst hat er geschadet*. U njemačkome prijevodu bilježimo samo česticu *selbst*.

Zaključak

U pogledu roda povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u oba je jezika neutralna. Hrvatski ima isti oblik *se* za sva lica (naglašeni oblik *sebe* i nenaglašeni oblik *se*), a njemački jedinstveni oblik *sich* samo za 3. lice, odnosno za 1. i 2. lice rabi oblike osobne zamjenice. Unutar obaju zamjeničkih sustava povratne se zamjenice obrađuju u okviru osobnih zamjenica ili odmah iza njih.

Povratni glagoli u oba jezika pokazuju više sličnosti tamo gdje je pojavljivanje povratne zamjenice semantički uvjetovano. Dakle, preko zamjenice identiteta u oba je jezika u nepravim povratnih glagola zabilježena istovjetnost (sukladno našem poimanju podjele povratnih glagola utemeljene na njemačkim zakonitostima, a prema sintaktičkomu kriteriju) i uzajamno povratnih glagola koji nisu uvršteni u ovu analizu jer se rečenica *Sie waschen sich – Oni se umivaju* može shvatiti dvoznačno – kao povratna, ali i kao uzajamno povratna.

Pravi povratni odnos u semantičkome smislu moguć je samo u nepravim povratnih glagola koji osim subjekta zahtijevaju još jednu do-

¹⁸ Vidi I. BRABEC – M. HRASTE – S. ŽIVKOVIĆ, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1961., str. 104.

punu. Povratna zamjenica *sich – se* označuje identitet subjekta i te druge rečenične dopune u genitivu, dativu, akuzativu, instrumentalu ili u kombinaciji s prijedlogom. U njemačkome češće, a u hrvatskome rjeđe istovjetnost subjekta s nekom drugom dopunom može se izraziti pomoću dativa načina ili posvojnoga dativa, uz napomenu da se u hrvatskome *dativus possessivus* može izostaviti. Usporedba nepravih povratnih glagola u oba jezika pokazuje zornu sličnost u formalnom označivanju povratnoga odnosa.

Za razliku od njemačkoga, povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u hrvatskome se jeziku može pojaviti u dužemu i kraćem obliku, odnosno samo u dužemu obliku može stajati u prednjemu polju, može imati posebnu negaciju, može biti u odnosu koordinacije s nekom drugom zamjenicom ili imenicom, može se za nju postaviti pitanje, može biti determinirana, može imati posebnu negaciju i može se istaknuti.

Glede padežne uporabe zamjenice identiteta u oba je jezika zabilježeno njezino pojavljivanje u dativu, akuzativu i prijedložnome padežu (i to dativnom i akuzativnom) te samo u hrvatskome u genitivu, instrumentalu i prijedložnome genitivu, lokativu i instrumentalu.

Literatura

- BABIĆ, S., "Povratne zamjenice s gledišta rečeničnih dijelova", *Filologija*, knjiga 14, časopis Razreda za filološke znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1986., str. 21-30.
- BABIĆ, S. i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Nacrti za gramatiku, Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Razred za filološke znanosti, Knjiga 63, Globus, Nakladni zavod, Zagreb, 1991.
- BARIĆ, E. i dr., *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*, 2. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- BARIĆ, E. i dr., *Hrvatska gramatika*, II. promijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

- BAUER, P., *Die Definition des Reflexivpronomens im Deutschen, Ein Problem der Referenzidentität*, Universite Catholique de Louvan, Faculte de Philosophie et Lettres, 1973.
- BRABEC, I. – HRASTE, M. – ŽIVKOVIĆ, S., *Gramatika hrvatsko-srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1961.
- BELAJ, B., "Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku", *Suvremena lingvistika*, svezak 27, br. 51, Zagreb, 2001., str. 1-11.
- BIERWISCH, M., *Grammatik des deutschen Verbs*, Studia Grammatica II, Akademie Verlag, Berlin, 2. Auflage, 1965.
- BUSCHA, J., *Zur Wortklassenbestimmung der Reflexiva in der deutschen Gegenwartssprache*, Deutsch als Fremdsprache, 9. Jahrgang, Hrsg. Herder-Institut Leipzig, 1972., str. 151-159.
- DEUTSCHBEIN, M., *Grammatik der englischen Sprache auf wissenschaftlicher Grundlage*, Heidelberg, 1948.
- DUDEN, *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*, 4., völlig neu bearb. u. erw. Auflage, hrsg. von Günther Drosdowski u.a., Mannheim – Wien – Zürich, 1984.
- EISENBERG, P., *Grundriss der deutschen Grammatik*, Band 2: Der Satz, 3., durchgesehene Auflage, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar, 2006.
- GRIESBACH, H. – SCHULZ, D., *Grammatik der deutschen Sprache*, Max Hueber Verlag, München, 1962.
- *Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch*, hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Sagners Slavistische Sammlung, hrsg. von Peter Rehder, Band 10, 1. Halbband, Verlag Otto Sagner, München, 1986.
- *Kontrastive Grammatik deutsch-serbokroatisch*, hrsg. von U. Engel und P. Mrazović, Sagners Slavistische Sammlung, hrsg. von Peter Rehder, Band 10, 2. Halbband, Verlag Otto Sagner, München, 1986.
- LEITNER, H., *Deutsch-kroatisches wörterbuch, Verben im Kontext*, 1. Auflage, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

- MARETIĆ, T., *Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole*, treće, popravljeno izdanje, štampa i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, 1906.
- MARETIĆ, T., *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, treće, nepromijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.
- MARINČIĆ, S., *Povratna zamjenica kao dopuna glagolu u njemačkom i u hrvatskom jeziku (Kontrastivna analiza)*, doktorski rad, Zagreb, 2007.
- SILIĆ, J. – PRANJKOVIĆ, I., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, d.d., Zagreb, 2005.
- STÖTZEL, G., *Ausdrucksseite und Inhaltsseite der Sprache, Methodenkritische Studien am Beispiel der deutschen Reflexivverben*, Linguistische Reihe, Band 3, herausgegeben von K. Baumgärtner, P. v. Polenz und H. Steger, Hueber Verlag, München, 1970.
- TEŽAK, S. – BABIĆ, S., *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika za osnovne i druge škole*, VI. prerađeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
- TEŽAK, S. – BABIĆ, S., *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 12. preuređeno i dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- *Valenzwörterbuch zur syntax und semantik, Verben in Feldern*, hrsg. von Helmut Schumacher, Schriften des Instituts für deutsche Sprache, hrsg. von J. Erben – H. Henne – I. Reiffenstein – G. Stickel, Band I, Walter de Gruyter – Berlin – New York, 1986.
- ZIFONUN, G., *Grammatik des Deutschen im europäischen Vergleich: Das Pronomen, Teil II: Reflexiv- und Rezipropronomen*, Amades Arbeitspapiere und Materialien zur deutschen Sprache, Herausgegeben vom Institut für deutsche Sprache, Nr. 1/03, 2003.

DAS REFLEXIVPRONOMEN ALS IDENTITÄTSPRONOMEN IM DEUTSCHEN UND KROATISCHEN

Zusammenfassung

Das Reflexivpronomen als Ergänzung zum Verb im Deutschen und Kroatischen kommt nach seinen syntaktischen Funktionen sowie der Valenztheorie als Identitätspronomen und Prädikatspronomen vor. Das Reflexivpronomen als Prädikatspronomen bei echten reflexiven Verben ist immer als ein Bestandteil des Prädikats anzusehen und als solcher für eine syntaktische Analyse semantisch irrelevant. Im Unterschied dazu hat das Reflexivpronomen als Identitätspronomen bei unechten reflexiven Verben einen semantischen Wert im Satz und demzufolge zieht es das linguistische Interesse an sich. Es gibt auch einen wichtigen syntaktischen Grund, um den Unterschied zwischen Identitäts- und Prädikatspronomen aufrechtzuerhalten: unter gewissen syntaktischen Bedingungen kann (wie z. B. im Infinitiv- oder Partizipialsatz) eine Konkurrenz zwischen Identitäts- und Personalpronomen entstehen, nur wenn das Reflexivpronomen Identitätspronomen ist. Die vorliegende Arbeit analysiert kontrastiv morphologische, semantische und syntaktische Eigenschaften des Reflexivpronomens, das als Identitätspronomen bei unechten reflexiven Verben im Deutschen und Kroatischen vorkommt.

Schlüsselwörter: *reflexives Verb, echtes reflexives Verb, unechtes reflexives Verb, Reflexivpronomen, Identitätspronomen, Prädikatspronomen.*